

A NYELVJÁRÁSOKHOZ VALÓ VISZONYULÁS ALAKULÁSA KÁRPÁTALJÁN

DUDICS LAKATOS KATALIN

KIVONAT: A magabiztos nyelvhasználathoz elengedhetetlen az anyanyelvhez, a saját nyelvváltozathoz való pozitív viszonyulás. Azt, hogy milyennek ítéljük lakóhelyünk vagy éppen más beszélőközösségek nyelvi megnyilatkozásait, nagyban befolyásolják a nyelvről szerzett ismereteink, tapasztalataink, a másoktól kapott vélemények s persze a különböző sztereotípiák.

Tanulmányomban olyan megismételt vizsgálatok alapján kívánom vázolni Kárpátalja magyar iskolái nyelvjárásokhoz való viszonyulásának alakulását, melyeket iskolások és pedagógusok körében végeztem 2006 és 2008 között, valamint 2018-ban. Célom, hogy empirikus adatokkal támasszam alá azt a hipotézisemet, miszerint a hozzáadó anyanyelvoktatás, az új tantervhez készült tankönyvek és segédanyagok pozitív irányba változtatták a tanulók és a pedagógusok nyelvi attitűdjét.

Az adatok alapján beigazolódott, hogy valóban megfigyelhető változás a nyelvjárások megítélése kapcsán a 2005-ben megjelent magyarnyelv-tanterv életbe lépése óta. A tanulók jóval nagyobb arányban nyilatkoznak jóindulattal a nyelvjárásokkal, nyelvjárási beszélőkkel kapcsolatban, mint korábban. A kifejtett véleményük is objektívebb, racionálisabb szemléletről vall. Ezek a változások egyértelműen a hozzáadó szemléletnek s az ebben a szemléletben készült középiskolai tankönyveknek köszönhetők. Bár számos negatív sztereotípia él még a vizsgált közösség körében, csakhogy, mint az őket oktató pedagógusok között, a változás egyértelműen pozitív irányú.

KULCSSZAVAK: attitűd, Kárpátalja, iskolások, pedagógusok, megismételt vizsgálat

Az, hogy egy adott beszélőközösség anyanyelvének melyik változatát használja, függ attól is, hogy hogyan viszonyul környezete nyelvhasználatához, illetve a standardhoz. A határon túli magyar beszélők esetében a kisebbségi nyelv színterei korlátozottabbak, s a helyi boldoguláshoz, érvényesüléshez szükséges az államnyelv ismerete is. Több empirikus kutatás bizonyította, hogy a határon túli magyar nyelvváltozatok esetében egyfajta fáziskésés figyelhető meg a köznyelv terjedése kapcsán (Csernicskó szerk. 2003: 60; P. Lakatos szerk. 2002). Ahogy P. Lakatos Ilona és T. Károlyi Margit (2002) írta a hármas határ (Magyarország, Románia, Ukrajna) mentén végzett kutatásaik eredményeire hivatkozva, nagyobb a dialektális elemek aránya kisebbségi körülmények között. A nyelvek érintkezésének természetes hatásaként az itt élő emberek nyelvhasználatában gyakoriak az államnyelvből átvett kifejezések is. Igaz ez a Kárpátalján élő magyarokra is: elsődlegesen valamely helyi, másodnyelvi elemekben bővelkedő nyelvjárást sajátítanak el.

A magabiztos nyelvhasználatához elengedhetetlen az anyanyelvhez, a saját nyelvváltozathoz való pozitív viszonyulás. Azt, hogy milyennek ítéljük lakóhelyünk vagy éppen más beszélőközösségek nyelvi megnyilatkozásait, nagyban befolyásolják a nyelvről szerzett ismereteink, tapasztalataink, a másoktól kapott vélemények s persze a különböző sztereotípiák.

A kárpátaljai nyelvhasználat szociolingvisztikai szempontú vizsgálatának kezdete egyben a nyelvi tudatra vonatkozó kutatások kezdetét is jelentette. A 90-es évek második felében egy egész Kárpát-medencét átfogó felméréssorozat eredményeként született Csernicskó István *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)* című könyve. A kutatás során használt kérdőívben is felbukkannak nyelvi attitűdre, a különböző nyelvi változók megítélésére vonatkozó kérdések (Csernicskó 1998). E nagyszabású felmérés eredményeinek többszempontú elemzésével számos tanulmányban, kiadványban találkozhatunk (Csernicskó szerk. 2003; Beregszászi–Csernicskó 2004a; 2004b). Az adatok alapján kiderül, hogy a kárpátaljai magyar közösség magyar-domináns kétnyelvű, saját anyanyelvéhez pozitívan viszonyul, amelynek magas a presztízse a körükben. A magyar nyelv identitásjelző funkciója kiemelkedő, a helyi nyelvváltozat (kárpátaljai magyar) pedig a regionális kötődés kifejezője.

Az elemzések alapján kijelenthetjük, hogy a kárpátaljai magyarság anyanyelvéhez, regionális nyelvváltozatához pozitívan viszonyul. Környezetük nyelvhasználatát nagyon szépnek tartják, „helyesnek”, „nem tájszólásosnak”. Mindennapi kommunikációjuk során természetes módon használják a másodnyelvi elemeket, sokszor nem is tudják, hogy kölcsönszavakról van szó. A válaszadók körében a *nyelvjárás*, *tájszólás* kifejezésekkel szemben igencsak távolságtartó, elhatárolódó attitűd figyelhető meg. Nincs presztízse körükben ennek a változatnak. Ezen ellentmondások mögött a hiányos ismeret áll, s a helyi nyelvváltozatokkal szembeni attitűdöket inkább az érzelmesség jellemzi, hiszen reális, valós ismeretük csekély ezekkel kapcsolatban. Ám ahogy Péntek János (2004) a nyelvekkel kapcsolatban megfogalmazza egyik tanulmányában, „a közösségek attitűdjében lehetőségek szerint egyensúlyba kellene hozni a nyelv szimbolikus és használati értékét” (217). Ennek eléréséhez kiemelt fontosságú a tudományosan megalapozott, hiteles, objektív információk közvetítése a nyelvekről, nyelvváltozatokról, szerepköreikről.

Széles körben a tudományos alapokon nyugvó kiegyensúlyozó attitűd kialakításáért az iskolák tehetik a legtöbbet. Hiszen már a 2000-es évek elején végzett beregszászi főiskolai hallgatók nyelvi tudatosságát, attitűdjét, identitását érintő felmérés is bebizonyította, hogy nagymértékben befolyásolja a diákok vélekedését, hogy részesültek-e már szociolingvisztikai, dialektológiai képzésben (T. Károlyi – Szabó 2000: 105–112; T. Károlyi 2002: 135–144).

Az iskola az a hely, ahol a fiatal konkrét véleményyt, többoldalú tájékoztatást hallhat anyanyelvről, annak változatairól, az otthonról hozott nyelvváltozatról. Sok fiatal az iskolába kerülve szembesül először azzal, hogy a jó előmenetelhez nem elég az otthon használt nyelvváltozat. Ám egyáltalán nem mindegy, milyen formában történik ez a szembesítés. Hiszen „ha az iskola ridegen és határozottan elkülöníti a standardot, ha nem is föltétlenül idegenként, de külföldiként (anyaországiként) kezeli, az közvetve a helyi regionális és kontaktusváltozat ignorálásához vezet, egyfajta stigmatizálásához. Márpedig a kisebbségi körülmények között semmi szükség arra, hogy a hivatalosan amúgy is ignorált és stigmatizált anyanyelv legbensőségesebb változatát az iskola bélyegezze meg.” (Péntek 1998: 302.)

Kárpátalja magyar iskoláiban 2005-től hozzáadó szemléletben folyt a hivatalos tanterv szerint a magyar mint anyanyelv oktatása (Kótyuk 2005). Különös jelentőséggel bírt, hogy a középiskolai osztályok témái közé bekerültek olyan témakörök, melyek kiemelt figyelmet szenteltek a kisebbségi nyelvváltozatoknak, a nyelvjárásoknak, a nyelvi tervezés és nyelvi tolerancia kérdéseinek. Mindezt a nyelvészeti kutatások eredményeire alapozva. A tantervhez készült segédanyagok is ehhez igazodtak. Ám azzal is tisztában vagyunk, hogy a hivatalos útmutatók mellett mennyire fontos a pedagógusok által közvetített szemlélet, attitűd (Jánk 2019).

Tanulmányomban olyan megismételt vizsgálatok alapján kívánom vázolni Kárpátalja magyar iskolái nyelvjárásokhoz való viszonyulásának alakulását, melyeket iskolások és pedagógusok körében végeztem 2006 és 2008 között, valamint 2018-ban. Célom, hogy empirikus adatokkal támasszam alá azt a hipotézisemet, miszerint a hozzáadó anyanyelvoktatás, az új tantervhez készült tankönyvek és segédanyagok pozitív irányba változtatták a tanulók és a pedagógusok nyelvi attitűdjét.

2006 és 2008 között 37 település 46 iskolájában (37 közép fokú tanintézet, 8 általános iskola, 1 tanítóképző) gyűjtöttem egy általam összeállított kérdőívvel: 764 végzőst kérdeztem meg (hozzájuk sorolva a 25 tanítóképzős diákot, összesen 789 tanulót), valamint 701 kilencedikest.¹ A legtöbb iskolában személyesen jelen voltam, így résztvevő megfigyeléssel is kiegészíthettem az adatokat. Ezek a fiatalok azonban még a korábbi tanterv szerint tanultak anyanyelvükről.

2018-ban a Domus szülőföldi ösztöndíjának támogatásával lehetőségem adódott a korábbi vizsgálatok megismétlésére a korábbi kérdőívet használva. Azt feltételeztem, hogy empirikus adatokkal is alátámasztható a hozzáadó anyanyelvoktatási módszer eredményessége: elfogadóbban nyilatkoznak a nyelvjárásokkal kapcsolatban, objektívebben, realisabban tekintenek a különböző nyelvváltozatokra, funkciójukra az iskolások.

2018-ban húsz iskolában végeztem el a felmérést: a korábbi teljes minta helyett reprezentativitásra törekedve választottam ki a felkeresendő iskolákat.

¹ Az említett időszak ukrainai magyar iskolatípusairól részletesebben tájékozódhat: Beregszászi–Csernicskó–Orosz 2001.

280 kilencedikes és tizenegyedikes fiatal válaszolt a nyelvjárásokra, nyelvjárási beszélőkre vonatkozó kérdésekre. Az osztálylétszámok mindegyik iskolában jóval elmaradnak a tíz évvel ezelőttitől. Míg korábban például a barkaszoói középiskolában huszonhárom tanuló állt érettségi előtt, 2018-ban csupán nyolc. Ezek a fiatalok 5. osztálytól kezdve a hozzáadó szemléletű tanterv szerint tanultak. Igaz ugyan, hogy azóta történtek változások mind a tanterv szemléletében, mind a tankönyvek tartalmában, a vizsgálat évében a tanulók még a korábbi középiskolai magyarnyelv-könyveket használták (Beregszászi 2010; 2011), melyekben külön témaként foglalkoznak a nyelvváltozatokkal, a nyelvjárásokkal, a kárpátaljai magyar nyelvjárások jellemzőivel.

Mind 2008-ban, mind 2018-ban kárpátaljai magyar pedagógusokat is megkérdeztem a nyelvjárási attitűdjükről. 2008-ban 150 kolléga válaszolt a kérdőívben feltett kérdésekre. A továbbképzéseknek, a tudományos ismeretterjesztő előadásoknak, kiadványoknak köszönhetően válaszaikon már felfedezhető volt a hozzáadó szemlélet nyoma, viszont kifejtett válaszaikban még sokszor ellentmondás mutatkozott a statisztikai adatokkal. Nehezen szakadtak el a korábban rögzült ideológiák hatásaitól. 2018-ban száz különböző szakos tanárt kérdeztem ismét: volt, aki online, volt, aki papíralapon vett részt a felmérésben.

Mielőtt a helyi nyelvváltozatokhoz kapcsolódó attitűdjükre vonatkozó kérdésekre válaszoltak a tanulók, arra kértem őket, hogy fogalmazzák meg, mit tekintenek nyelvjárásnak.

A válaszolási arány között nincs jelentős eltérés a két felmérés adatai között: míg korábban a tanulók 65,5%-a, most 63,3%-a próbálta megfogalmazni, mi a nyelvjárás.

A meghatározások között viszont lényeges a különbség a 2008-as és a 2018-as adatok alapján.

Korábban nagy arányban érkeztek olyan válaszok, melyek egyértelműen negatív viszonyulásra utaltak, és kisebb arányban emelték ki a helyi nyelvváltozatok identitásjelző funkcióját:

- „...nem tiszta magyar beszéd”;
- „A nyelvjárás szerintem a szavak nem helyes kimondása”;
- „A parasztoknak van tájszólása”;
- „...régi és csúnya beszéd”;
- „Amikor nem szépen beszélnek, hanem falusiul”;

- „Amit egy településben tömörülő emberek egymás között használnak, és ők így egymást megértik”;
- „Amit saját hazánkban vagy szülőföldünkön használunk”;
- „Hát szerintem azt nevezik nyelvjárásnak, akik a régies szavakat használják, ez inkább vidéken fordul elő”;
- „A tájszólás régies beszéd, amelyet falukban, kisebb tájakon használnak”;
- „A nyelvjárás egy sajátos beszédstílus, amit sokszor csak a falubeliek értenek”.

A tíz évvel korábbi meghatározásokhoz képest jóval kevesebb olyan véleménnyel találkozhatunk 2018-ban, amely a nyelvjárásokat egyértelműen lekicsinylően közelítené meg. Néhány megfogalmazás továbbra is tévhiteket tükröz:

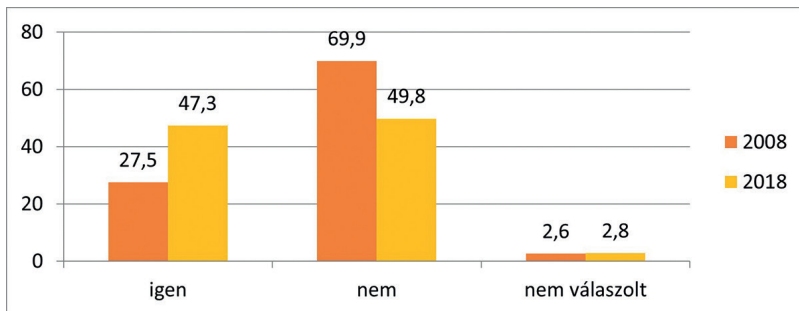
- „A magyar vagy más nyelvet sajátosabban, parasztiasabban beszélük. Nekem személy szerint nagyon tetszik, kár hogy kihalóban van”;
- „...amikor nem tisztán beszélsz valamilyen nyelven”.

Am jóval több a tudományos alapú megközelítés vagy éppen a személyes érintettség a válaszokban. Nem zárkoznak el teljesen ettől a változattól, többször mondják magukénak:

- „Nyelvjárás – a nyelvhasználatnak egy meghatározott földrajzi területhez kötődő jellemző nyelvhasználat”;
- „A nyelvjárások az irodalmi és a köznyelv egységesítő hatásától viszonylag mentes nyelvváltozatok, amelyeknek önálló rendszerük van”;
- „Általában vidéken jellemző, minden faluban más és más szavakat használnak egy adott dologra és ez színesebbé, érdekesebbé teszi magát a nyelvet”;
- „A standard magyar nyelvtől eltérő nyelvváltozat”;
- „Nyelvjárásnak nevezzük azt, amit a saját falunkban használunk. Amit már gyerekkorunk óta beszélünk”;
- „Azt nevezzük nyelvjárásnak, amit a mi falunk és házunkon beszélünk, ami csak arra a helyre jellemző”.

A nagyobb fokú tudatosságot jelzi az is, hogy jelentősen nőtt azoknak az aránya, akik szerint lakóhelyükön beszélnek nyelvjárásban: míg korábban az adatközlőknek 54,1%-a, addig 2018-ban a válaszadó fiatalok 67,3%-a nyilatkozott

így ($\chi^2=17,210$; $df=2$; $p<0,000$). S még jelentősebb eredmény az, amit a következő ábrán láthatunk:

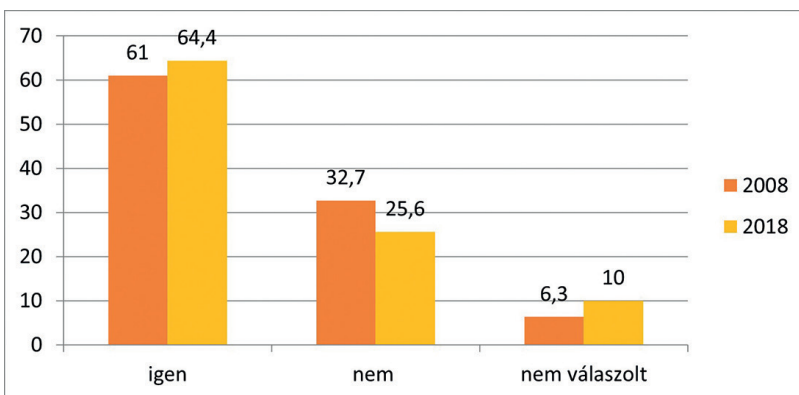

$\chi^2=44,575$, $df=2$, $p<0,000$

1. ábra. Te beszélsz nyelvjárásban? (%) N=1770

A korábbi teljes elzárkózás, elhatárolódás (27,5%) után szinte azonos azok aránya, akik azt vallják, hogy beszélnek nyelvjárásban, s azoké, akik szerint ők nem. Az arányok közötti szignifikáns eltérés a tudatosabb anyanyelvszemlélettel lehet összefüggésben: kevésbé érzik szégyellnivalónak azt a nyelvváltozatot, amiről tudják, hogy a magyar nyelv része, s hasznos, hasznosítható funkciói vannak.

Az érzelmek felől közelítve a nyelvjárások megítélését, arra következtethetünk, hogy a nem standard változatnak is van rejtett presztízse a fiatalok körében. Sokan sajnálnák, ha eltűnnének a magyar nyelvnek ezek a változatai.

$\chi^2=22,453$, $df=3$, $p<0,000$

2. ábra. Sajnálnád, ha kivesznének a nyelvjárások? (%) N=1770

2008-ban a következőképpen indokolták válaszaikat a fiatalok. Sajnálják, mert:

- „A gyerekeink már nem ismernék meg a régi nyelvjárásokat”;
- „A magyar nemzet egy kincse veszne ki”;
- „A nyelvjárások a néphagyomány része, melyet őrizni kell”;
- „A nyelvjárások nagyon szép szokások és kár értük”;
- „Az egy olyan érték, ami nincs még egy a világon. Ez egy pici csoda”;
- „Ez értéke a nyelvnek, szerintem vigyázni kell rá”;
- „Szerintem a nyelvjárásra úgy kell tekintenünk, mint egy értékre. Más-más nép öröksége”;
- „Az ilyen értékeket őrizni kell”.

Azok magyarázataiból, akik azt vallották, hogy nem sajnálnák, ha kivesznének a nyelvjárások, több esetben feltételezhető, hogy valamilyen negatív élmény befolyásolhatta véleményüket. Nem sajnálnák, mert:

- „Akkor mindenki egyformán beszélne és nem tennének kivételeket, és nem csúfolnák az olyan embereket, akik nyelvjárásban beszélnek”;
- „Azért mert megtanulnák helyesen beszélgetni és nem szólnának meg azért”;
- „Legalább mindenki egyformán beszélne, nem lenne piszkálódás, hogy azt nem úgy kell ejteni, hanem így, meg stb.”;
- „Akkor mindenki szépen beszélne és büszkéek lennének a kárpátaljai magyarokra”.

Olyan negatív véleményeket is olvashatunk, amelyeken ismét valamilyen tévhit, sztereotípiák hatása fedezhető fel:

- „Tisztább lenne a nyelv”;
- „A magyar nyelv nem a nyelvjárásokon alapul, és én kultúráltan szeretnék beszélni”;
- „Legalább nem kellene kijavítanom nagyszüleimet”;
- „Idegesítőnek tartom, hogy minden szót kifordítanak, és így nehezebben tanulnak ukránul”;

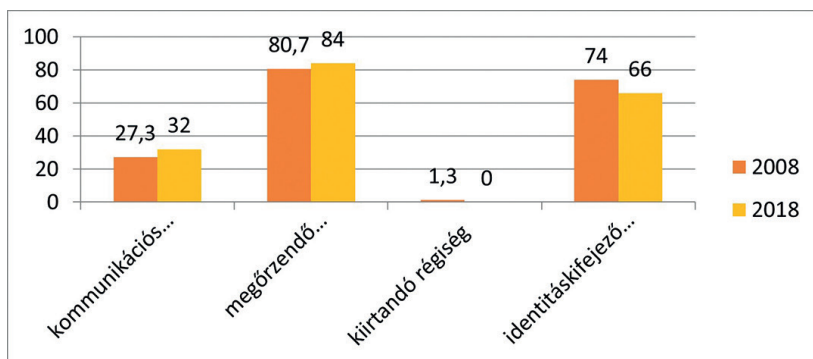
- „Mert nem érdekelnek és inkább a »tisztta« magyar nyelvet tartom jobbnak, előnyösebbnek”.

2018-ban az indoklásaikból valamivel racionálisabb, objektívebb szemlélet tükröződik, mint korábban. A negatív vélemények esetében pedig leginkább az érzéketlenség, az elhatárolódás miatt nem sajnálnák a nyelvjárások eltűnését; a korábbi indulatokkal teli megfogalmazásokkal ekkor nem találkoztunk.

Sajnálná:

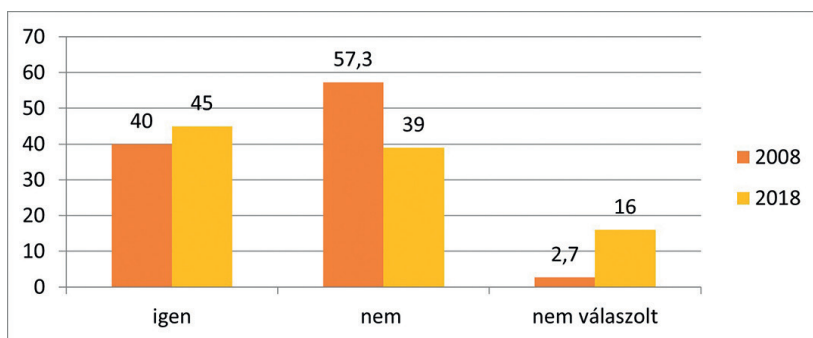
- „Ez egy olyan dolog, amit az utókornak is meg kell ismerni, nagy érték, nem szabad elveszni hagyni”;
- „A nyelvjárásaink a saját magyar kultúránknak a része, és ha kivesznének a kultúránk részét veszítenénk el”;
- „Nem lenne teljes az életem”;
- „Az ott használt szavak érdekesebbé, tartalmasabbá, színesebbé teszik a magyart, és családon belül szeretek nyelvjárást használva beszélni”;
- „Ez teszi sajátossá beszédünket, ezzel is mutatjuk, hogy hová tartozunk, nem mindennapi beszéddel rendelkezünk, mivel változatos”.
- Nem sajnálná:
- „Én nem beszélek nyelvjárásban”;
- „A magyar nyelv megmaradna és értenénk az egymás beszédét”;
- „Nem tartom fontosnak”;
- „Úgyis mindenki megértene egymást ugyanúgy”;
- „Úgy sincs értelme”;
- „Nem nagyon szeretem a nyelvjárásokat”;
- „Mert akkor nem lennének ilyen nyelvjárásos problémák”.

A pedagógusoknak feltett kérdések igazodtak azokhoz, melyekre tanítványaik is válaszoltak. Tőlük azt is megkérdeztem, hogy mit jelent számukra a nyelvjárási beszéd. A négy válaszlehetőség közül többet is választhattak. A 3. ábrán a két gyűjtés során kapott eredmények megoszlása látható:

3. ábra. Mit jelent az ön számára a nyelvjárási beszéd? (%) N=250

Látható, hogy nőtt azoknak a száma, akik a nyelvjárások kommunikációs funkcióját emelik ki, és senki nincs, aki kiirtandó régiségnek nevezné. Ezek az aránybeli elmozdulások megfigyelhetők a következő kérdésre érkezett válaszok kapcsán is: nagyobb arányban mondták azt a pedagógusok, hogy beszélnek nyelvjárásban, mint tíz évvel ezelőtt. Viszont még így is kevesebb, mint 50%-uk vallotta azt, hogy beszél a nyelvjárások valamelyikét.

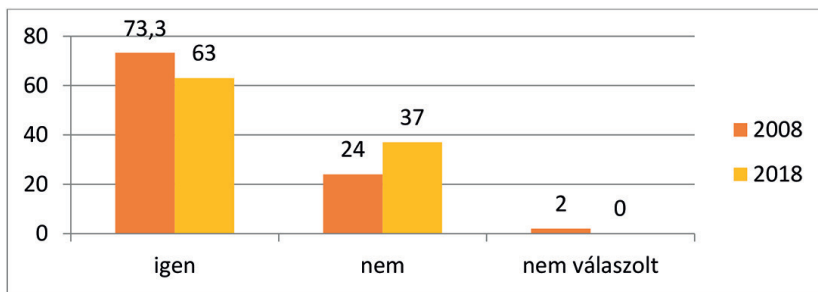

$$\chi^2=17,724, df=2, p<0,000$$

4. ábra. Ön beszél valamilyen nyelvjárást? (%) N=250

A korábbi kérdések kapcsán is mutatkozó bizonytalanságra utal viszont az, hogy 16%-ra nőtt azoknak az aránya, akik nem válaszoltak erre a kérdésre, a korábbi 2,7%-hoz képest.

A tíz évvel ezelőttihez viszonyítva jelentős, pozitív irányú változás figyelhető meg a válaszok alakulása alapján: a pedagógusok jóval elfogadóbbak a nem standard nyelvváltozatot beszélőkkel. Az 5. ábrán látható, hogy ezzel arányosan csökkent a tanítványaik beszédét javítók száma is.

$$\chi^2=6,009, df=2, p<0,05$$

5. ábra. Előfordult, hogy kijavította tanítványát nyelvjárási beszéde miatt? (%) N=250

Arra is megkértem a válaszadókat, hogy röviden meséljék el, milyen körülmények között, hogyan történt a javítás. Az indoklások között (a korábbiakhoz képest) nagy arányban olvashatunk olyan esetekről, amikor a pedagógus előítéletektől mentesen, tényyszerűen közölte tanítványaival a két norma (köznyelv, nyelvjárás) közötti különbségeket, s felhívta a figyelmüket funkcióik megoszlására:

- „Általában a köznyelvben elfogadott normára hivatkoztam, mivel az ún. suksükölésre és a nákolásra hívtam/hívtam fel néha egy-egy diák figyelmét. Természetesen kiemelve, hogy ahogyan ő használja, az nem helytelen, csak nem felel meg a köznyelvi normának”;
- „Tanórán beszélt nyelvjárásban. Elmondtam a diákoknak, hogy a nyelvjárás is helyes, de meg kell tanulnunk, hogy hol, milyen környezetben használhatjuk és hol illendő a köznyelv használata.”

Olyat is olvashattunk, ami negatív sztereotípiákon alapul, szakmailag megalapozatlan indoklásokat tartalmaz:

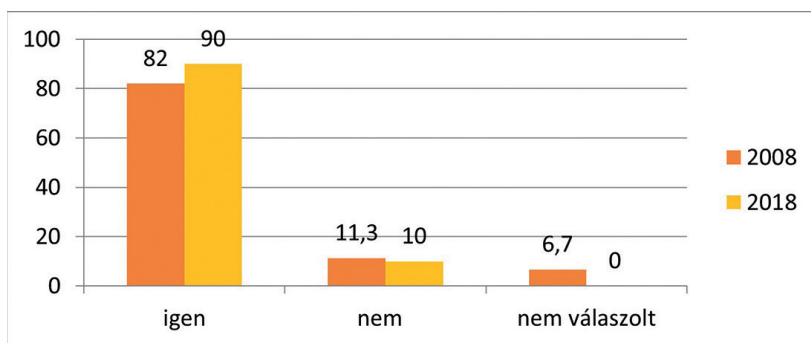
- „Az indok az, hogy a tanórán szépen, kifejezőn, beszélünk magyarul”;
- „Azzal indokoltam, hogy meg kell tanulni helyesen használni a magyar nyelvet, és szépen irodalmi nyelven kell beszélni”;

- „Egy tanárnak kötelessége a szép magyar nyelv tanítása!”;
- „Tudni kell alkalmazni és használni helyesen az anyanyelvünket az iskolában, esetleg felhívom a figyelmét, hogy a szakirodalomban ilyen szóhasználat nincsen”.

Olyan válasz is érkezett, mely jóindulatú ugyan, de mégis bizonyos sztereotípiát sugall:

- „Nyelvjárásban az idősök beszélnek”;
- „Meg kell tanítanunk a gyerekeknek, hogy használják a köznyelvi változatot. Azonban azt egyáltalán nem szabad megtiltanunk, hogy nyelvjárásban beszéljenek. Pl.: otthon a gyerekek nyugodtan beszélhetnek nyelvjárásban a nagymamájukkal.”

Többen sajnálnák, ha kivesznének a nyelvjárások, mint 2008-ban, viszont a kifejtett válaszokat megnézve ugyanaz állapítható meg, mint a korábbi kérdések esetében: pozitív irányú változás, bár bizonytalan, ingadozó, időnként ellentmondásos nyelvjárási attitűd jellemzi 2018-ban a kárpátaljai magyar pedagógusokat.

$\chi^2=7,216$, $df=2$, $p<0,05$

6. ábra. Sajnálná, ha kivesznének a nyelvjárások? (%) N=250

Azok közül, akik sajnálnák a nyelvjárásokat, legtöbbször hagyatékként, esetleg identitásjelző funkcióját kiemelve említik. Ez igazodik a 3. ábrán ismertetett adatokhoz.

Sajnálná, mert:

- „Az is őseink hagyatéka”;
- „Ez hagyomány, amit ismerni, ápolni kell”;
- „A nyelvjárás egy nyelv ékessége, öröksége és kincse. Soha nem szabadna eltűnnie. Ezek miatt is lettünk azokká, akik jelenleg vagyunk”;
- „Élő nyelvi múzeumok, olyan kincsek, mint a régiségek”;
- „Őrizzük meg a régi mivoltában”;
- „A nyelvjárás szép, csak nem minden esetben. Szerintem egy adott hely, falu, város nyelvváltozata hozzátartozik az ott élők életéhez, ez az, ami összeköti a helybéli embereket”;
- „A nyelvjárásokat nagyon értékesnek tartom, elsősorban egy-egy közösség gondolkodásmódjának, nyelvi kifejezőeszközeinek megismerése és identitástudatának megőrzése szempontjából”;
- „A nyelvjárásokhoz nagyon sok minden köthető. Ha valaki megszólal nyelvjárásban megmutatja akár az illető hovatartozását, hagyományát”.
- Nem sajnálná:
- „Nem érinti a környezetemet”;
- „Az egységes nyelv lenne az igazi”;
- „Nekem nem igazán tetszenek a nyelvjárások, mert szerintem úgy helytelenül tanítják meg magyarul beszélni a következő nemzedéket”.

A bemutatott válaszok alapján beigazolódott, hogy valóban megfigyelhető változás a nyelvjárások megítélése kapcsán a 2005-ben megjelent magyarnyelv-tanterv életbe lépése óta. A tanulók jóval nagyobb arányban nyilatkoznak jóindulattal a nyelvjárásokkal, nyelvjárási beszélőkkel kapcsolatban, mint korábban (Dudics Lakatos 2021: 346–354). A kifejtett véleményük is objektívebb, racionálisabb szemléletről vall. Akár a nyelvjárások fogalmának megközelítését, szempontjait nézzük, akár az érzelmi viszonyuláson alapuló válaszaik indoklását tekintve (pl. Sajnálná, ha kivesznének a nyelvjárások?). Ezek a változások egyértelműen a hozzáadó szemléletnek s az ebben a szemléletben készült középiskolai tankönyveknek köszönhetők. Bár számos negatív sztereotípiát él még a vizsgált közösség körében, csakúgy, mint az őket oktató pedagógusok között (ld. Dudics Lakatos 2019: 123–134, 2020: 165–173), a változás egyértelműen pozitív irányú.

A pozitívabb statisztikai adatok kiegészítéseként kapott kifejtett válaszokban azonban érződik még a korábbi szemlélet nyoma: a válaszadók nagy részének nyelvi, nyelvjárási tudata még korántsem nevezhető határozottnak, magabiztosnak. Számos olyan sztereotípiát tűnik fel a látszólag jóindulatú, de inkább elnéző megfogalmazásokban, melyek levetkőzéséhez hosszabb időnek kell eltelnie. Különösen fontos, hogy közben a helyi magyar nyelvváltozatot beszélő fiatalokat anyanyelvváltozatuk használata miatt ne érje negatív megkülönböztetés azok részéről, akiktől a magabiztos nyelvi öntudat, a kommunikációs kompetencia megfelelő szintjének kialakítását kell várunk. Ezért fontos, hogy a pedagógusok határozott és objektív attitűdöt mutassanak tanítványaik felé.

Hivatkozott irodalom

- Beregszászi Anikó 2010: *Magyar nyelv. Tankönyv a magyar tannyelvű iskolák 10. osztálya számára*. Bukrek, Csernyivci.
- Beregszászi Anikó 2011: *Magyar nyelv. Tankönyv a magyar tannyelvű iskolák 11. osztálya számára*. Bukrek, Csernyivci.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2004a: *...itt mennyit ér a szó?* PoliPrint, Ungvár.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István (szerk.) 2004b: *Tanulmányok a kárpátaljai nyelvhasználatról*. PoliPrint, Ungvár.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István – Orosz Ildikó 2001: *Nyelv, oktatás, politika*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász.
- Csernicskó István 1998: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Csernicskó István (szerk.) 2003: *A mi szavunk járása*. PoliPrint, Ungvár.
- Dudics Lakatos Katalin 2019: Kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárási attitűdjének alakulása két felmérés eredményei alapján (2008–2018). *Magyar Nyelvjárások* 57: 123–134. <https://doi.org/10.30790/mnyj/2019/08>
- Dudics Lakatos Katalin 2020: Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről. *Magyar Nyelvjárások* 58: 165–173. [10.30790/mnyj/2020/08](https://doi.org/10.30790/mnyj/2020/08).

- Dudics Lakatos Katalin 2021: Kárpátaljai magyar iskolások nyelvjárási attitűdjének alakulása egy megismételt kérdőíves gyűjtés alapján. *Magyar Nyelv* 117: 346–354. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2021.3.346>.
- Jánk István 2019: *Nyelvi előítélet és diszkrimináció a magyartanári értékelésben*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra.
- Kótyuk István és mtsai 2005: *Magyar nyelv 5–12. osztály. Tanterv a magyar tantervű iskolák számára*. Bukrek, Csernyivci.
- Péntek János 1998: A kisebbségi iskolák kétnyelvűsége és kettősnyelvűsége. In: Kontra Miklós – Saly Noémi (szerk.): *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Osiris, Budapest. 299–305.
- Péntek János 2004: A külső régiók esélyei az új évszázad magyar nyelvi kommunikációjában. In: Balázs Géza (szerk.): *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője II*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 213–228.
- P. Lakatos Ilona (szerk.) 2002: *Mutatványok a hármass határ menti nyelvhasználat kutatásából*. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- T. Károlyi Margit 2002: A nyelvi tudatosság és attitűd vizsgálata a beregszászi főiskola hallgatóinak különböző csoportjaiban. In: P. Lakatos Ilona (szerk.): *Mutatványok a hármass határ menti nyelvhasználat kutatásából*. Bessenyei Kiadó, Nyíregyháza. 135–144.
- T. Károlyi Margit – Szabó Géza 2000: Identitás és nyelvhasználat a beregszászi magyar főiskola hallgatói körében. In: Borbély Anna (szerk.): *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében. A 10. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. MTA Élőnyelvi Osztálya, Budapest. 105–112.